

УДК 821.161.2.09 (Куліш П.)

ОСЬМАК Н. Д.

**ОБРАЗ УКРАЇНИ У ПОЕЗІЇ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША
(НА МАТЕРІАЛІ ВІРШІВ І ПОЕМ 80-90-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ)**

У статті досліджено інтерпретацію образу України в поетичній творчості Пантелеймона Куліша на матеріалі віршів і поем 80 – 90 років ХІХ століття. Зроблено висновок про те, що, незважаючи на змінність в ставленні до козацько-гайдамацької спадщини, П. Куліш став на обороні національної історії, честі й гідності України, провіщав їй краще майбутнє.

Ключові слова: поезія, Україна, національне піднесення, поетика

Пантелеймон Куліш вивчав Україну паралельно як історик і як письменник. Дитячі враження від багатющого фольклору рідного краю і традиційного побуту українців стали тим фундаментом, на яких будувалася його пізніша наукова та літературна діяльність. Вивчення старовини, і безпосереднє, і з книжкових та рукописних джерел, у т.ч. польських у дідичів Грабовського й Свідзінського, ідейне переосмислення минулого і сучасного стану та перспектив майбутнього України визначило особливості змістоформи ранніх осмислень Куліша доль великої і «малої» батьківщини. Мова про поему «Україна», романи «Михайло Чарнышенко» й «Чорна рада», оповідання «Орися». У 50-60-рр. це й українознавча енциклопедія «Записки о Южной Руси» де «Орися» була надрукована, мала «основ'янська» проза, збірка «Досвітки».

Мета статті: на основі дослідження поетичної творчості Пантелеймона Куліша 80 – 90-х років ХІХ століття розкрити особливості авторського бачення образу України, її минулого і сучасного стану, віднайти у ліриці і ліро-епіці письменника смислові центри в інтерпретації майбуття рідного краю.

Програма Куліша, щодо вивчення й популяризації рідного краю, одухотвореного, як і інші кирило-мефодіївські братчики, «устремліннями працювати для своєї батьківщини» (М. Петров). включила й видання творів тих письменників, які склали новітню славу України – М. Гоголя, Т. Шевченка, Марка Вовчка й інших, – стали найглибшими її знавцями й найкращими розробниками національної ментальності художнім словом. Разом із тим, будучи прибічником етнографічної достовірності й автентичного історизму, Куліш висловив не одне справедливе критичне міркування щодо «малоросійських» повістей Гоголя, змінював і сам достатньо кардинально погляди на козацтво і гайдамаччину, її зображення у вчених та художніх творах, вів полеміку з сучасниками довкола інтерпретування історії України.

Означена тема ще чекає свого комплексного дослідника, який переосмислив би коло ідей Куліша-історика (а чимало його праць усе ще залишаються маловідомими), проаналізував більше й менше знані твори, присвячені Україні («Липовые пуши», «Майор», «Старосветское городище», «Украинские незабудки» й ін., у яких автор виявив національну й громадянську сміливість при відтворенні негативних сторін російського втручання впродовж століть у життя України), дослідив відповідні аспекти його публіцистики й епістолярію. Ми ж зосередимося, відповідно до теми, на власному матеріалі.

«Пізній» Куліш увійшов у 80-ті рр. під знаком цензурних заборон (вилучено його «Хутірську філософію...»), що викликало пошуки можливого місця для ведення спокійної національно-культурної діяльності. Знайшов його на терені Галичини, частково на хуторі. Так постала збірка «Хуторна поезія» (1882), котра, навіть маючи подвійний «профіль» – памфлету й культурницького маніфесту, окреслювала шляхи відродження України. Звуками національного інструменту в медитації «До кобзи» ліричний мовець (сам Куліш) не дає заснути землякам, гуртує їх

рідну родину, омріяну Тарасом Шевченком. Поет вірить у краще майбутнє, коли «з мертвих воскресне Україна» (т. 1, 177). Так митець-пророк передбачив події Лютневої революції в Росії, відродження державного життя батьківщини. Він також обстоював зв'язок поета з рідним краєм і словом, що ототожнювалися в його свідомості з правдою. У листі до Олександра Кониського від 22 грудня 1862 року П. Куліш наголошував: «Нехай за нас наше діло говорить, а не наші орації...нехай нашим ворогам буде тяжко від нашої розумної праці», – закликав побратимів «стояти на тій стороні, де правда», бо якщо не так, то «на якого ж ката нам вся наша праця?». Порятунком України можливий тільки через Слово у святому Слові – такому величному, як Шевченкове («Ода з Тарасової гори»), що є оберегом вітчизни від московського «Батия нового». Силу ж власного слова, скромно означеного «немудрим», Куліш бачив правді й тій вірі, за яку немало витерпів після розгрому кирило-мефодіївців:

«Воскреснеш, нене, встанеш з домовини», і

«розіллється слава України

По всій вселенній, од краю до краю» [1, 182].

Проте на заваді цьому стоїть «гноїще пороків українських», до яких Куліш зарахував протистояння «рідних братів» (соціальне, політичне, партійне). «перелюбки національних еліт із чужими країнами чи режимами, «лихоїмство» влади й «лицемірство темне», по-сучасному кажучи, частини «населення» – хіба не актуальні ці закиди й на початку XXI ст.? Навіть найгостріше у збірці послання «До рідного народу...» варто тлумачити як вияв надмірної й ще не задоволеної повною мірою любові до України й українців. Обікрадені «великим добродієм» у значній частині історичної культурної спадщини, масово зрусифіковані («з рідним словом тулишся, мов злодій» - хіба це не реалія України періоду мовної «законотворчості?»), такими земляки дійсно можуть виглядати на «азіатів

мізерних». А поет-патріот, «культурник» над усе прагне бачити Україну у сім'ї цивілізованих держав Європи. Тому й не цінує в цю пору козаків як буцімто тільки «розбишак великих»; можливо, цим Куліш, як і М.Драгоманов, учив розрізняти плідні вартості козацтва від його хиб, шкідливих для нащадків.

Інший програмний твір, «Псалтирна псальма», ще перед прологом до поем «Мойсей» І.Франка гірко констатувала тяглий і у ХХІ ст. факт : Україну їдять деякі її «сусіди мовчки» [1, 185] і за її «невольництво не платять» (т.1,с.185) (а ми додамо: й намагаються зідрати з неї самої). Тому мислитель-історіософ закликає земляків так «зорати очима» історичне поле від Вісли до Кубані, щоб на ньому не коренилося горе, не проростав сумнозвісний комплекс меншовартості.

Збірка «Дзвін» (1893) поглибила погляди автора. У вірші «Національний ідеал» він слідом за листом до М. Карачевської-Вовк сформулював концепцію Київські Русі від Новгороду й до Криму як української, а не російської імперської спадщини. Куліш одним із перших у нову добу вважав Київську Русь державою українського народу, а також основою і дороговказом для державного будівництва інших слов'янських народів. Адже до Києва «...тягли народи многі, – Од Волхова, Карпат, Тмуторокані, Волги» [1, 203], а животворний дух княжої Русі-України, мовляв, привабив до «польщизни» поляків, а «статарену» Росію – до живої мови й державної гідності.

В часах же, коли «тума-Москва рече, що ти хохол», Куліш пропонує міцнити «наш староруський дух», повертати силу і славу «своєї Владимирії» – хто з сьогodнішньої влади України бодай думає, а не те що чинить так гідно?

Ряд інших творів «Дзвону» привабливо показав красу і всієї України, означеної як «козацька хата» при Дунаї, і «менших вітчизн» («З Підгір'я»). зокрема принади її степів, «гаїв співучих», порогів, а також мови і пісні

(«На чужій чужині»). Після «хутірської філософії» лірик збагатив післяшевченківську поезію хутірською ідилією («Вітаю глуш твою, куточку мій затишний...»), новаторським піднесенням мови у посланні «До Марусі В***» водночас як національної святині, культурної естафети, державотворчого чинника та вселюдського добра:

Отечество ж собі ґрунтуймо в ріднім слові:

Воно, одно воно, від пагуби втече,

Піддержить націю на предківській основі, -

Хитатимуть її політики вотще;

Переживе воно дурне вбивання мови,

Народам і вікам всю правду прорече... [1, 248].

Ліро-епічна творчість «пізнього» Куліша розбудувала вищезгадані мотиви прямим проголошенням древньої Русі коренем і началом саме України, яка, поставши ще за «Кия Киянина», ще у ранньому середньовіччі стала «архистратигом християн», збройно протистояла всіляким ханам (перша пісня «староруської поеми» «Куліш у пеклі»). Вільним летом думки у різних історичних періодах буття Батьківщини (до монгольському, коли ще «не знали У нас нічого про Москву», «першої Січової незабутньої руїни», Гетьманщини і Слобожанщини ХУІІІ ст.) цікаві в аспекті цього дослідження поеми «Сторчак і Сторчачиха» та «Грицько Сковорода». Чи не найдовершеніший образ України, заснований на щиро ліричній поетизації гідронімів від Росі до Дону, дала наприкінці ХІХ ст. пісня сьома поеми «Маруся Богуславка». Саму Україну та її скарб, вінець внутрішньої та зовнішньої краси її доньок, утілила ту героїня. Виходячи за межі однойменної кобзарської думи, Куліш зінтерпретував Марусю як живу єднальну ланку між Туреччиною й Україною, покликану забезпечити процвітання другої.

Таким чином, образ України у поетичній творчості П. Куліша 80-90-х рр. визначається усвідомленням великого митця, історика й мислителя, її

«давnezности», душевних чеснот її синів і доньок, мальовничості природи «північної Італії», безцінності рідної культури, зокрема слова і пісні, думи. Незважаючи на змінність в ставленні до козацько-гайдамацької спадщини, П. Куліш став на обороні національної історії, честі й гідності України, провіщав їй краще майбутнє. Критика ж батьківщини за брак культурництва, а її правителів – за сліпоту й нетямущість, незгоди пояснюється не лише врахуванням будителем усієї правди дійсності, а й тією надмірною любов'ю до святині-Україні, що водила пером невпокійного, гострого в оцінках речника понад часової правди, гарячого й глибокого Пантелеймона Куліша.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куліш П. О. Твори : в 2 т. / П. О. Куліш / авт. передм. М. Г. Жулинський. — К. : Дніпро, 1989. — Т. 1 : Поетичні твори. — 1989. — 654 с.

ОСЬМАК Н. Д.

ОБРАЗ УКРАИНЫ В ПОЭЗИИ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛИША (НА МАТЕРИАЛЕ СТИХОВ И ПОЭМ 80-90-Х ГОДОВ XIX ВЕКА

В статье исследована интерпретация образа Украины в поэтическом творчестве Пантелеймона Кулиша на материале стихов и поэм 80 – 90 лет XIX века. Сделан вывод о том, что невзирая на изменимость в отношении к вопросам казаччины, П. Кулиш стал на обороне национальной истории, чести и достоинства Украины, предвещал ей лучшее будущее.

Ключевые слова: поэзия, Украина, национальная сущность, история, поэтика.

OSMAK N.

**CHARACTER OF UKRAINE IS IN POETRY OF PANTELEJMON
KULISH (VERSES AND POEMS OF 80-90-X YEARS OF XIX OF
CENTURY)**

In the article interpretation of character of Ukraine is investigational in poetic work of Pantelejmon Kulish on material of verses and poems 80 - 90 XIX of century. Drawn conclusion that without regard to changeableness in attitude toward the inheritance of cossack haydamak, P. Kulish became on the defensive of national history, honour and dignity of Ukraine, portended to her it is better the future.

Key words: poetry, Ukraine, national presentation, poetics.

Стаття надійшла до редколегії 1.12.12 р.

